

УДК 329:323

© С. А. Бабухіна, 2015

<http://orcid.org/0000-0001-6632-8496>

С. А. Бабухіна

ГЕНДЕР І ВЛАДА: УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ

На перший погляд рівність статей не є пріоритетною за умов, коли на негайне вирішення чекають більш невідкладні питання політичної, економічної галузей, коли країна веде воєнні дії, стикається з масштабною криміналізацією, корупцією та ін. Але питання рівності – це базове питання стосовно того, яке суспільство ми будемо. Тому надзвичайно актуальним стає дослідження проблеми рівності при задекларованих змінах в структурах державної влади як однієї із спроб перерозподілу доступу до ресурсів влади в сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна дискримінація, гендерні квоти, паритетна демократія, гендерний паритет.

С. А. Бабухіна

ГЕНДЕР И ВЛАСТЬ: УКРАИНСКИЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

На первый взгляд равенство полов не является приоритетным в условиях, когда немедленного решения требуют более безотлагательные вопросы политической, экономической сфер, когда страна ведет военные действия, сталкивается с масштабной криминализацией, коррупцией и т.д.. Но вопрос равенства – базовый вопрос о том, какое общество мы строим. Поэтому чрезвычайно актуальным является исследование проблемы равенства при задекларированных изменениях в структурах государственной власти как одной из попыток перераспределения доступа к ресурсам власти в современном украинском обществе.

Ключевые слова: гендерное равенство, гендерная дискриминация, гендерные квоты, паритетная демократия, гендерный паритет.

S. A. Babuhina

GENDER AND POWER: UKRAINIAN POLITICAL CONTEXT

At first sight at the situation when the urgent issues of political and economic spheres need the immediate solutions, when a country is being involved in a military operation, when it faces a large-scale criminalization, corruption, etc the question of gender equality can't be considered as the primary problem. But the question of equality is the basic concept question of the kind of society we are building. Therefore the study of the problem of equality at the declared process of changes in the structure of state power as one of the attempts to access the redistribution of power resources, as well is very actual in the modern Ukrainian society.

Key words: gender equality, gender discrimination, gender quotas, parity democracy, gender parity.

Постановка проблеми. Шлях до європейської спільноти передбачає інтеграцію до системи європейських цінностей з усвідомленим суспільством принципом рівності як базовим, який, окрім економічної, соціальної,

культурної та інших складових, спирається на відповідний державний і політичний устрій країни, який на сьогодні характеризується ознаками перехідного стану. Тому актуальним, на нашу думку, є аналіз спроб певних змін у механізмах доступу до розподілу політичної влади, метою яких є наближення до ідеалів паритетної демократії за умов досягнення гендерного паритету в системі влади.

Аналіз актуальних досліджень. В останні десятиріччя аналіз гендерного виміру влади привертає зростаючу увагу дослідників, що обумовлена потребою в подальшій модернізації політичної сфери в напрямку розвитку демократії і забезпечення рівних прав і можливостей участі в політичному житті, необхідністю подолання гендерної асиметрії в керівних структурах. Дослідники виявляють прямий зв'язок між соціалізацією жінок, виконуваними ними ролями і доступом до ресурсів, зростанням освіченості і активізацією їхньої участі в політичному житті, працею за межами сім'ї і інтересом до політики. Як альтернатива біологічному обґрунтуванню соціальної поведінки людей формуються інші підходи, зокрема соціально-конструктивістський, в межах якого питання гендеру і влади стає стрижневим в концепції *гендерного порядку* Р. Коннела. Концепція гендерної емансипаторської соціології причиною гендерної нерівності, в тому числі і в політичній сфері, вважає подвійне усупільнення жінок (ганноверська та берлінська школи гендерних досліджень).

Особливий інтерес для аналізу гендерних відносин в політичній сфері українського суспільства визивають роботи К. Везелевої, Т. Марценюк, Ю. Шепелевої та ін., що доводять невідривність гендерних досліджень від політичної практики.

Мета статті – дослідити тенденцію забезпечення гендерного співвідношення в представницьких органах влади в контексті виборів депутатів місцевих органів влади 2015 року в Україні.

Виклад основного матеріалу. Гендер існує всюди, і там, де існують люди, існують і гендерні питання. Гендерна рівність означає рівну

присутність, наділення владою та іншими благами цивілізації обидві статі [1]. Гендерна рівність – одне з фундаментальних прав людини, умова забезпечення стабільного розвитку і побудови демократичного суспільства.

Гендерні відносини не можна розглядати окремо від питання влади, адже множинні маскулінності (як і фемінності) не можуть бути рівними. Владний вимір гендерних відносин пронизує як громадську, так і приватну сфери суспільства.

Так традиції критичної теорії суспільства (Франкфуртська школа), постмарксистські трансформації соціологізованого екзистенціалізму, ганноверської та берлінської шкіл гендерних досліджень демонструють емансипаторський аспект гендерної проблематики, центральною тезою якого стає положення про подвійне усупільнення жінок. Представниця берлінської школи. К. Тюрмер-Рор вважає, що саме дефіцит влади обмежує можливості жінок виступати в ролі соціальних конструкторів власного життєвого світу. Постмодерна соціологія пояснює дискримінацію жінок, обмеження сфери їх діяльності у суспільстві патріархатом, як формою ієрархії статей. Британський соціолог С. Волбі в праці «Теорія патріархату» визначає патріархат як систематизацію суспільних структур і практик, де чоловіки панують над жінками, включаючи економічне, політичне і культурне життя, приватну сферу [5].

Сучасні дослідники вважають, що вищезазначені соціологічні теорії зберігають свою значущість у добу глобалізації, яка створює нові ризики для груп населення, що мають обмежений доступ до економічних та владних ресурсів. Цій тенденції сприяє гендерна солідарність, за якої ключові позиції у структурах глобалізованого бізнесу та політичних елітах займають чоловіки, залишаючи жінкам другорядні, що стає перешкодою здійснення гендерної справедливості [6].

Р. Коннел, запозичуючи поняття гегемонної ідеології з праць А. Грамші та Л. Альтюссера, пропонує *теорію гегемонної маскулінності*, згідно якої, гегемона маскулінність передбачає існування механізму, за допомогою якого

чоловіки займають домінантне положення в суспільстві, та наявність соціальних відносин, що легітимізують та відтворюють таку ситуацію. В своїй праці «Гендер та влада. Суспільство, особистість та гендерна політика» він досліджує гендерну структуру сучасного капіталістичного суспільства. Кожній гендерній системі, яка не є абсолютно заданою жорсткою структурою, хоча і характеризується достатньою стійкістю, відповідає певний *гендерний порядок*. Правила гри, що визначають гендерні взаємодії в конкретних інститутах, Р. Коннел пропонує називати *гендерними режимами* (родини, держави, вулиці). У межах гендерних відносин як складових соціальної структури виокремлюються: праця, влада, катексис (емоційні відносини, насамперед у сфері сексуальності), символічні відносини (репрезентація гендера в культурі). Під структурою влади Р. Коннел розуміє не тільки державу, але й усю ієрархію виробничих, владних відносин і відносин катексису. Тому йдеться не лише про розподіл політичної влади у суспільстві, а й про весь спектр владних відносин, стрижень яких становить зв'язок влади і сили з маскулінністю [4].

Але, якщо метою нашого дослідження є спроба аналізу певних змін в механізмах доступу до розподілу політичної влади, то слід зазначити, що незважаючи на динамічність суспільних змін, на думку того ж Е. Гідденса, вражає не стільки низький рівень представництва жінок в політиці, скільки той факт, що таке положення змінюється вкрай повільно порівняно з іншими сферами, навіть із бізнесом [3].

Досягнення реальної гендерної рівності – процес тривалий та суперечливий. Це процес розвитку суспільства, його переходу на якісно новий рівень, що залежить від багатьох чинників. Але впевнено можна сказати, що демократія, в якій влада належить виключно чоловікам – неповна демократія, а незначна кількість жінок у законодавчих та виконавчих установах на рівні прийняття рішень означає *дефіцит демократії*, вважає вітчизняний експерт Катерина Везелева [1].

Для українського суспільства залишається стабільною ситуація, коли жінки значною мірою відсторонені від основних центрів визначення політики і прийняття рішень. Відсутність жінок на рівні прийняття рішень породжує дисбаланс в розподілі соціально-економічних благ, за умов, коли в країні 5–10% економічних ресурсів контролюють жінки, приватних підприємців – 38%, проте 98,% жінок серед працівників дошкільних установ та 84,5% – середніх навчальних закладів [1].

Сучасний європейський досвід доводить, що за рахунок жіночого представництва в суспільному житті більш ефективно вирішуються проблеми екології, освіти, здоров'я, соціального захисту, питання, пов'язані з сексуальними та репродуктивними правами жінок. Це також сприяє не тільки захисту соціальних потреб населення, але й демонструє інший, відмінний від чоловіків стиль роботи, рішення проблем і конфліктів.

Таким чином, ми підходимо саме до питання стосовно того, які шляхи існують для вирішення цієї значущої для суспільства проблеми – подолання гендерної асиметрії у владних установах і системі управління.

Прихильники існуючої практики гендерних квот вважають, що лише вона сприятиме справжній демократизації суспільства, тому що надає реальні можливості отримання керівних посад і депутатських місць представникам обох статей. Збільшення кількості жінок у парламенті можливо отримати шляхом введення квот до виборчих листів політичних партій, а виконавчу владу можна формувати за допомогою прямого квотування за наявністю спеціалістів відповідного профілю.

Проте квоти не можна вважати універсальним засобом вирішення всіх питань, вони працюють тільки в комплексі з іншими засобами і за наявністю у суспільстві цілої низки умов, необхідних для реальної, а не формальної участі жінок у владі. Чисельні критики системи квотування, зокрема І. Ясіна, взагалі вважають, що «квоти – це дискримінація, точно така як расова та статева дискримінації. Вони принизливі, як й квоти для темношкірих, для китайців. Це абсолютно одно й теж. Наявність або відсутність жінок у владі

залежить не від того, є квоти або ні, а тільки від того, чи здатна жінка сама пробитися до влади. До того ж первісні проблеми у разі, якщо жінка бажає прийти до влади, виникають не на державному рівні, а на рівні сім'ї» [9]. Прихильники квотування зауважують, що існуюча система вже давно заснована на квотах, проте ці квоти захищають не жінок, вони захищають чоловіків.

Однак, не викликає сумніву, що встановлення національних механізмів гендерної рівності неможливо обмежити тільки урядовими засобами політичного просування жінок. Йдеться про політичні партії, які мають значний потенціал для усунення гендерної асиметрії в політиці.

Так, простежується певний взаємозв'язок між партійною ідеологією і збільшенням представництва жінок на прикладі соціал-демократичних партій Скандинавії, лейбористської партії Великобританії. Світовий досвід доводить, що введення гендерних квот в партійних листах гарантує жінкам тільки право голосувати, а право бути обраними – не завжди, внаслідок відсутності достатнього адміністративного або фінансового впливу для отримання місця, що не замикає виборчий лист за принципом: «головне участь, а не перемога», а є дійсно «прохідним». Як приклад, скандинавські країни з пропорційною системою використовують принцип «застібки-блискавки» (zipper-list): жінка–чоловік–жінка–чоловік, з метою досягнення гендерного балансу в партійних листах на вибори. Останній тренд, що закріплений на законодавчому рівні в Іспанії, Норвегії, Швеції – 50% представництва жінок в уряді.

На найвищих рівнях усіх гілок влади й управління в Україні жінки становлять мізерну меншість, що різко виокремлює нашу країну серед інших європейських країн. Жінкам важко потрапити в українську політику. Чітко простежується певна тенденція: за оцінками експертів в Україні прагнення до гендерного паритету реалізується серед керівників найнижчого рівня, зокрема, під час призначень на посади спеціалістів в органах законодавчої, виконавчої та судової влади. Якщо проаналізувати дані за результатами

останніх виборів до місцевих органів влади, то спостерігаємо чітку тенденцію: на той час представництво жінок у Верховній Раді складало 7,4%, серед депутатів обласних рад – 12%, районних рад – 23%, міських рад – 28%, а на рівні сільських і селищних рад – 51% і 46% відповідно [2]. За даними виборів до Верховної Ради 2014 року цей показник трохи підвищився і складає сьогодні 51 місце (12,08%). Аналізуючи представництво жінок у владних установах, треба враховувати не тільки кількісний, а і якісний критерій, а саме – можливість впливати на прийняття рішень. На сьогодні у Верховній Раді ми маємо жінку – віце-спікера та 7 жінок – керівників комітетів.

На Саміті Тисячоліття ООН у 2000 р. Україна, приєднавшись до Цілей Розвитку Тисячоліття, однією з яких є «забезпечення гендерної рівності» (зокрема, в політичній сфері і на ринку праці), взяла на себе обов'язок реалізувати «гендерне співвідношення обох статей на рівні не менш за 30 до 70% жіночого і чоловічого у представницьких органах влади і вищих щаблях законодавчої влади», що знайшло відображення у законі про вибори депутатів місцевих органів влади. Виборча кампанія 2015 року вперше в Україні проводиться з урахуванням європейських правил, що вимагають дотримання гендерних норм – у виборчих листах політичних партій повинно бути не менш за 30% представників однієї статі. Всі політичні сили мають також залучати жінок до керівних партійних структур, включити до складу партійних програм пункти стосовно рівності чоловіків та жінок і т. ін. На думку експерта з гендерної проблематики Тамари Марценюк, саме партії є тим «шлагбаумом», що пропускає або не пропускає жінок до політики [7]. Чи відбудуться якісні зміни в цьому питанні – покаже аналіз результатів виборів. Але одним з показників цих змін могла б стати, на нашу думку, поява жіночих фракцій при політичних партіях як активних впливових акторів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Доступ жінок до топ-посад в політичній сфері залишається проблемним. Порівняльний аналіз гендерно-сегрегованої статистики на макрорівні доводить, що саме політична

сфера залишається найбільш важкодоступною для жінок. Серед факторів недостатньої присутності жінок в топ-політиці слід зазначити відповідну гендерну політику на державному рівні, ставлення керівних еліт і партійних еліт до питання присутності жінок у політиці, суспільну думку відносно патріархальних ролей і гендерні стереотипи.

Дослідження механізмів залучення жінок до політики на перший план виводять питання квот як апробованого і популярного партійного механізму, який допомагає жінкам користуватися рівними правами з чоловіками. Головна мета гендерного квотування – суттєве збільшення політичного представництва жінок або виправлення балансу гендерного представництва. Але, незважаючи на квоти, жінки все одно займають лише п'яту частину місць в законодавчих зібраннях. Тому подальшого всебічного вивчення потребують комплексні підходи для вирішення питання залучення жінок до політики та аналіз якісних змін в реальних можливостях впливу жінок на процес прийняття рішень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Везелева К. В. Україне женщины не голосуют за женщин [Электронный ресурс] / К. Везелева — Режим доступа : <http://facenews.ua/19577/kinder-kche-kirche-kvoti.html>.
2. В Минсоцполитики признали : в Украине мало женщин-руководителей [Электронный ресурс] — Режим доступа : http://www.golosua.com/ru/main/article/politika/20111025_v-minsotspolitiki-priznali-v-ukraine-malo-jenschin-rukovoditeley.
3. Здравомыслова Е. А. Гендерное измерение социальной и политической активности в переходный период [Электронный ресурс] / Е. А. Здравомыслова, А. А. Темкина — Режим доступа : <http://www.a-z.ru/women/texts/zdrd-1.htm>.
4. Коннелл Рэйвин. Гендер и власть. Общество, личность и гендерная политика / Рэйвин Коннелл; [авториз. пер. с англ. Т. Барчуновой; науч. ред. перевода И. Тартаковская; подготовка русской версии примечаний и библиографии О. Ечевской]. — М. : Новое литературное обозрение. — 2015. — 432с.
5. Култаєва М. Д. Європейська теоретична соціологія ХХ-ХХІ століття. Навчальний посібник / М. Д. Култаєва, О.І.Навроцький, І.І.Шеремет. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна. — 2008. — 328с.
6. Култаєва М. Д. Соціологія глобалізації. Навчальний посібник / М. Д. Култаєва, І. Ф. Прокопенко, І. О. Радіонова, Г. В. Троцько / За головною редакцією М. Д. Култаєвої. — Харків : ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2008. — 207с.
7. Попович Денис. Украина – это Европа: как партии будут соблюдать закон о гендерном равенстве [Электронный ресурс] / Денис Попович — Режим доступа : <http://apostrophe.com.ua/article/society/2015-09-12/ukraina--eto-evropa-kak-partii-budut-soblyudat-zakon-o-gendernom-ravenstve/2250>.

8. Светлова Е. Мужское и женское в политике [Электронный ресурс] / Е.Светлова — Режим доступа : <http://www.narodjournal.ru/menu5/2009-06-29-18-50-49/859-2010-12-08-07-25-16.html>.
9. Шепелева Ю. Л. Гендерная асимметрия в современной политике и перспективы ее преодоления / Ю. Л. Шепелева // Молодой ученый. — 2014. — №16. — С. 155—158.